

Krystyna Leśniak-Moczuk\*

## Blaski i cienie w historii miasta Mielca

Nazwa „Mielec” pochodzi od słowa „miel” (mielizna) „miela” (miałkie miejsca w wodzie), co wiąże się z usytuowaniem miasta przy mieliźnie ułatwiającej przejście przez rzekę Wisłokę<sup>1</sup>.

W dziejach Mielca, od dokumentu lokacyjnego z 18 listopada roku 1470, wydanego przez Jana i Bernardyna – synów Jana z Mielca, który 17 marca 1457 r. uzyskał zgodę króla Kazimierza IV Jagiellończyka na założenie miasta, do czasów współczesnych, można wyróżnić siedem „skoków rozwojowych”. Zostały one uznane za „blaski” dla Mielca. Siedem plag żywiołowych, klęsk politycznych i gospodarczych przyjęto w artykule jako „cienie” w historii miasta. Nasuwa to skojarzenia z Księgą Rodzaju Starego Testamentu: z historią o „siedmiu latach tłustych i siedmiu latach chudych”<sup>2</sup>.

Celem artykułu jest wskazanie przyczyn wyróżnionych etapów rozwojowych w historii Mielca, nazywanych blaskami i cieniami. Przedmiotem artykułu jest charakterystyka osiągnięć w poszczególnych skokach rozwojowych oraz wskazanie cech upadków i stagnacji. W opracowaniu zastosowano metodę analizy źródeł historycznych. Dominująca większość danych pochodzi z pięciu tomów *Encyklopedii*

---

\* Dr hab. Krystyna Leśniak-Moczuk, prof. UR, Uniwersytet Rzeszowski.

<sup>1</sup> S. Rospond, *Słownik etymologiczny miast i gmin PRL*, Wrocław 1984.

<sup>2</sup> *Biblia Tysiąclecia. Pismo Święte Starego i Nowego Testamentu, Stary Testament, Księga Rodzaju*, Pallottinum, <https://biblia.deon.pl/rozdzial.php?id=41>

*miasta Mielca* autorstwa Józefa Witka<sup>3</sup>. Ich uzupełnieniem są wyniki socjologicznych autorskich badań empirycznych prowadzonych przez Krystynę Leśniak-Moczuk w latach 1995-1998 oraz 2006-2008 w Mielcu i powiecie mieleckim.

Strukturę artykułu wyznaczają ułożone w porządku chronologicznym przyjęte etapy w rozwoju miasta (blaski i cienie) z umiejscowieniem w czasie i wskazaniem długości ich trwania. W etapach nazywanych „blaskami” dokonano krótkiej charakterystyki podłoża gospodarczego, podano zarys powstających instytucji szkolnych w powiązaniu z zapotrzebowaniem na profesjonalne kadry, przedstawiono wybrane dokonania w sferze kultury i sportu. Z kolei w okresach załamania, nazywanych „cieniami” w rozwoju, pokrótce przedstawiono ich źródła. Poszczególne fazy rozwoju powiązano ze zmianami liczebności mieszkańców Mielca.

## I. BLASK – XVI w.

Na intensyfikację skali handlu, którego warunki określono w prawie lokacyjnym, miały wpływ żywe kontakty Mielca ze stołecznym Krakowem i systematyczny rozwój rzemiosł<sup>4</sup>. W 1522 r. powstała najstarsza organizacja cechowa – cech kowalski, a następnie powstały cechy: krawiecki, szewski, garncarski, sukienniczy i tkacki<sup>5</sup>. Później funkcjonowały także: bednarstwo, błoniarstwo, grzebieniarstwo, kołodziejstwo, kuśnierstwo, miecznictwo, młynarstwo, piekarnictwo, piwowarstwo, rymarstwo, rzeźnictwo, siodlarstwo, słodownictwo, stolarstwo, ślusarstwo, tkactwo, złotnictwo<sup>5</sup>. Pod koniec XVI w. do skarbu królewskiego wpływały podatki od 40

<sup>3</sup> Ze względu na częstość cytowania *Encyklopedii miasta Mielca* przyjęto w zapisie każdego kolejnego tomu, po jego pierwszym podaniu, zapis skrócony (Red.).

<sup>4</sup> *Handel*, [w:] J. Witek, *Encyklopedia miasta Mielca*, t. 1, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2004, s. 273.

<sup>5</sup> *Cechy rzemieślnicze*, [w:] t. 1, s. 80.

rzemieślników<sup>6</sup>. Rozwijały się kolejne rzemiosła<sup>7</sup>. Mielec miał wówczas 800 mieszkańców<sup>8</sup>.

### I. CIENŃ – XVII w., lata 1655-1660

Trwała VI wojna polsko-szwedzka i najazd Szwecji na Rzeczpospolitą będący częścią II wojny północnej, zwany „potopem szwedzkim”. W 1655 r. w okolicy Mielca wojsko polskie pod dowództwem hetmana wielkiego koronnego Stanisława Rewery Potockiego poddało się Szwedom, ale ci po wejściu do miasta ogołocili zamek z cenniejszych przedmiotów. Później do Mielca weszły wojska Rakoczego, księcia Siedmiogrodu, które rabowały i w dużym stopniu zniszczyły zamek<sup>9</sup>. Po tych nieszczęściach zmniejszyła się liczba ludności Mielca do 460 osób (1662 r.) – prawie o połowę.

### II. CIENŃ – XVIII w.

Tragiczny w dziejach Polski rok 1772 zapisał się na ziemi mieleckiej najpierw wielką powodzią, która spowodowała olbrzymie szkody, a następnie I rozbiorem Polski, w wyniku którego Mielec znalazł się pod zaborem austriackim, w granicach Królestwa Galicji i Lodomerii. Za Ossolińskich, kolejnych właścicieli Mielca, od drugiej połowy XVIII w.<sup>10</sup> liczba ludności dynamicznie wzrastała: 2 200 mieszkańców w 1777 r., a 3 030 w 1807 r. W ciągu 30 lat nastąpił wzrost o 37%.

---

<sup>6</sup> *Rzemiosło*, [w:] J. Witek, *Encyklopedia miasta Mielca*, t. 2, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2008, s. 352.

<sup>7</sup> *Rymarstwo i Siodlarstwo* [w:] t. 2, s. 347-348.

<sup>8</sup> Liczbę ludności w każdym etapie rozwoju Mielca podano według źródła: [https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludno%C5%9B%C4%87\\_Mielca](https://pl.wikipedia.org/wiki/Ludno%C5%9B%C4%87_Mielca)

<sup>9</sup> *Kalendarium Miasta*, [w:] J. Witek, *Encyklopedia miasta Mielca*, t. 3, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2014, s. 339; [https://pl.wikipedia.org/wiki/Potop\\_szwedzki](https://pl.wikipedia.org/wiki/Potop_szwedzki)

<sup>10</sup> *Kalendarium Miasta*, [w:] t. 3, s. 340.

## II. BLASK – XIX w.

Impulsem rozwojowym było utworzenie Mielca miastem powiatowym w wyniku reformy podziału administracyjnego Galicji w latach 1853-1855, jako jednego z dziesięciu w cyrkule tarnowskim. Sprzyjało to rozwojowi miasta dzięki przyjazdowi z innych regionów i kształceniu inteligencji, urzędników, specjalistów. Powstawały powiatowe urzędy, rady, komitety, komisje, inspektoraty, centra, poradnie, stacje, zrzeszenia<sup>11</sup>. Ożywienie gospodarcze stwarzało zapotrzebowanie na instytucje finansowe. W Mielcu najdłuższy rodowód ma Bank Spółdzielczy założony jako Towarzystwo Zaliczkowe w 1874 r.<sup>12</sup> Powstała w Mielcu Filia Banku Handlowego w Warszawie (1870 r.)<sup>13</sup>. Rozwój obejmował również życie społeczne. W II połowie XIX w. powstawały teatry amatorskie<sup>14</sup>, biblioteki<sup>15</sup>, Towarzystwo Gimnastyczne „Sokół”<sup>16</sup>. Nieco wcześniej założono park przy dworku nad Wisłoką<sup>17</sup>. W czasie pierwszej połowy XIX w. liczna ludności wzrosła tylko o 500 mieszkańców (1853 r. – 3 5000), ale już w 1871 r. wynosiła 4 244 osoby, a w 1895 r. – 4 733. Przez 42 lata w drugiej połowie XIX w. wskaźnik dynamiki wzrostu liczby ludności wyniósł 174%.

## III. CIENÍ – XIX-XX w.

Przez wieki częste i groźne pożary, powstałe w wyniku wyładowań atmosferycznych, działań wojennych i podpaień, niszczyły drewnianą zabudowę. Największy pożar w 1900 r. w centrum miasta zniszczył trzy czwarte zabudowań<sup>18</sup>. Licz-

<sup>11</sup> *Powiat mielecki*, [w:] t. 2, s. 277-283.

<sup>12</sup> *Banki*, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>13</sup> *Bank Handlowy w Warszawie – Filia w Mielcu*, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>14</sup> *Teatry amatorskie*, [w:] t. 3, s. 96-98.

<sup>15</sup> *Biblioteki*, [w:] t. 1, s. 46.

<sup>16</sup> *Towarzystwo Gimnastyczne Sokół*, [w:] t. 3, s. 107-109.

<sup>17</sup> *Parki*, [w:] t. 2, s. 232.

<sup>18</sup> *Pożary*, [w:] t. 2, s. 286.

ba ludności na przełomie XIX-XX w. była stabilna i w 1901 r. wynosiła 4 980 mieszkańców.

### III. BLASK – XX w., lata 1905-1913

Konsekwencją zapotrzebowania na wykształconą kadre był rozwój szkolnictwa. Punktem zwrotnym było powstanie c.k. Gimnazjum w Mielcu w 1905 r.<sup>19</sup> (później Gimnazjum Państwowe, obecnie: I Liceum Ogólnokształcące im. St. Konarskiego<sup>20</sup>) i bursy gimnazjalnej zorganizowanej przez ks. Romana Sitkę. Od 1911 r. wieczorowa Szkoła Przemysłowa Uzupełniająca przygotowywała starszą młodzież do prowadzenia działalności gospodarczej. Z inicjatywy nauczycieli gimnazjalnych w 1913 r. rozpoczęło kształcenie na kursach Prywatne Seminarium Nauczycielskie Żeńskie im. Emilii Plater<sup>21</sup>. Rozwój szkolnictwa i oświaty powodował przyjazdy do Mielca i osiedlanie się nauczycieli, powstanie ośrodka kultury i sportu, zespołów artystycznych, klubów sportowych. W latach 1908-1909 powstał Klub Sportowy „Pogoń” (później „Kruki”, „Gryf”), jeden z najstarszych klubów sportowych w południowo-wschodniej Polsce<sup>22</sup>. W ciągu 12 lat liczba ludności wzrosła o 81% (1913 r. – 6 135 mieszkańców).

### IV. CIENIE – XX w., 1914 r.

Wybuch I wojny światowej spowodował ogłoszenie powszechnej mobilizacji do wojska austriackiego. Ochotnicy z mieleckich organizacji Polskiej Drużyny Strzeleckiej i Związku Strzeleckiego, Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół” i „Strzelec” wstępowali do polskiego wojska na apel

<sup>19</sup> *Gimnazjum*, [w:] t. 1, s. 231-237.

<sup>20</sup> *Liceum Ogólnokształcące 1 (nr 26) im. Stanisława Konarskiego*, [w:] t. 2, s. 24-27.

<sup>21</sup> *Seminarium Nauczycielskie*, [w:] t. 2, s. 373-374; *Szkolnictwo i oświata*, [w:] t. 3, s. 43-47.

<sup>22</sup> *Mielecki Klub Sportowy „Gryf”*, [w:] t. 1, s. 259-263.

Józefa Piłsudskiego. Po wkroczeniu do Mielca wojsk rosyjskich zajęto na cele wojskowe budynki szkolne i inne obiekty użyteczności publicznej, a państwową administrację ewakuowano w kierunku zachodnim. W czasie drugiej ofensywy Rosjanie ponownie zajęli Mielec. Okupację rosyjską w mieście zakończyła kontrofensywa wojsk austriackich i niemieckich w 1915 r.<sup>23</sup> Po wojnie liczba ludności wzrosła i w 1921 r. wynosiła 8 500 mieszkańców, co przez osiem lat dało wskaźnik dynamiki wzrostu na poziomie 139%.

#### V. CIEŃ – XX w., 1934 r.

Jedna z największych powodzi w historii rejonu mieleckiego. Położenie miasta przy brzegu często wylewającej rzeki Wisłoki skutkowało powodzią na południowych i zachodnich obrzeżach. Powódzie rujnowały infrastrukturę, obiekty publicznej użyteczności i budynki mieszkalne, płody ziemi i hodowlę<sup>24</sup>.

#### IV. BLASK – XX w., lata 1936-1939

Centralny Okręg Przemysłowy powstający z inicjatywy wicepremiera, ministra skarbu Eugeniusza Kwiatkowskiego, zlokalizowany w gospodarczo zacofanych obszarach środkowej Polski, miał na celu umocnienie obronności kraju. Umieszczenie w Mielcu jednej z głównych fabryk COP, Wytwórnia Płatowców nr 2 i lotniska nadało ton rozwojowi miasta na krótko przed II wojną światową. Inwestorzy, Państwowe Zakłady Lotnicze w Warszawie i Lubelska Fabryka Samolotów w Lublinie, w 1939 r. oddali do użytku fabrykę pod nazwą Państwowe Zakłady Lotnicze Wytwórnia Płatowców nr 2. Do wybuchu wojny wyprodukowano cztery samoloty „Łoś”<sup>25</sup>.

<sup>23</sup> *Kalendarium Miasta*, [w:] t. 3, s. 346-347.

<sup>24</sup> *Powódzie*, [w:] t. 3, s. 383.

<sup>25</sup> *Centralny Okręg Przemysłowy*, [w:] t. 1, s. 81; *Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-Mielec*, [w:] t. 3, s. 192.

Otoczenie instytucjonalne niezbędne do funkcjonowania przemysłu stanowiły banki, mające już starszą historię, jak Bank Spółdzielczy w Mielcu (1922 r.)<sup>26</sup>, Bank Polska Kasa Opieki (1929 r.)<sup>27</sup>. Niezbędne było kształcenie ekonomistów do administracji i księgowości w przemyśle oraz do instytucji okołoprzemysłowych, stąd utworzenie w 1937 r. szkoły średniej o tym profilu: Koedukacyjnego Gimnazjum Kupieckiego (później to m.in. Technikum Ekonomiczne, Liceum Ekonomiczne, Zespół Szkół Ekonomicznych)<sup>28</sup>.

Nie zanedbywano działań na polu kultury. Funkcjonował Chór Męski „Melodia” utworzony w 1933 r.<sup>29</sup>; powstał w 1938 r. Chór Mieszany „Melodia”<sup>30</sup>. Od początku rozwoju przemysłu w Mielcu przywiązywano dużą wagę do sportu. Fabryczny Klub Sportowy PZL, założony w kwietniu 1939 r., zorganizował dwie sekcje: piłki nożnej i siatkówki mężczyzn. Był to najbardziej zasłużony klub sportowy w tym mieście i jeden z czołowych w Polsce<sup>31</sup>. Ludność Mielca w 1937 r. liczyła 9 500 mieszkańców (wzrost o 1000 osób, tj. o 12% przez 16 lat), a do wybuchu wojny w 1939 r. zwiększyła się do 12 500 mieszkańców. Wskaźnik dynamiki wzrostu w ciągu dwóch lat wyniósł 132%.

## VI. CIENŃ – XX w., lata 1939-1945

Już 2 września 1939 r. samoloty hitlerowskiej Luftwaffe zbombardowały PZL Wytwórnę Płatowców nr 2. Po wejściu do Mielca Niemcy naprawili szkody i włączyli zakład

<sup>26</sup> *Bank Spółdzielczy w Mielcu. Towarzystwo Zaliczkowe w Mielcu*, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>27</sup> *Bank Polska Kasa Opieki*, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>28</sup> *Zespół Szkół Ekonomicznych Liceum Ekonomiczne*, [w:] t. 3, s. 213-215; *Z kart historii ku przyszłości. Jubileusz 80-lecia szkolnictwa ekonomicznego w Mielcu*, K. Leśniak-Moczuk (red.), WBX Studio, Rzeszów 2017.

<sup>29</sup> *Chór Męski Melodia*, [w:] t. 1, s. 87.

<sup>30</sup> *Chór Mieszany „Melodia”*, [w:] t. 1, s. 88.

<sup>31</sup> *Fabryczny Klub Sportowy*, [w:] t. 1, s. 171-196.

(Flugzeugwerk) do koncernu fabryk lotniczych. Rosła liczba mieszkańców, bo do Mielca i okolic przymusowo przesiedlono około 1000 osób z Wielkopolski. Od początku okupacji Niemcy terroryzowali ludność polską i żydowską. Spalili synagogę z modlącymi się w niej ludźmi, aresztowano mieleckich profesorów gimnazjalnych, członków ZWZ i później AK, wykonywano wyroki śmierci, pacyfikowano dwory. Utworzono niemiecką administrację nieruchomościami. Uruchomiono obóz pracy dla Żydów na rzecz niemieckiej firmy budowlanej „Baumer-Loesch”<sup>32</sup>. Już po trzech miesiącach II wojny światowej liczba ludności spadła do 9 800 osób (prawie 20%). W ciągu sześciu wojennych lat nastąpił dalszy spadek do 8 721 mieszkańców (o ponad 1 000 osób). Łączny spadek liczby ludności w czasie działań wojennych 1939-1945 wyniósł prawie jedną trzecią.

#### V. BLASK – XX w., lata pięćdziesiąte – osiemdziesiąte

Po wyzwoleniu Mielca ograbiona z urządzeń i narzędzi fabryka pod zmienioną nazwą – Państwowe Zakłady Lotnicze Zakład nr 1 – realizowała zlecenia wojskowe, remontowała samoloty i produkowała samoloty szkolno-treningowe, samoloty szkolne, autobusy, sanitarki, samochody pożarnicze, części do traktorów. W ramach 6-letniego Planu Rozwoju Gospodarczego podjęto decyzje rządowe, by fabryka pod nową nazwą, jako Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-Mielec, była ukierunkowana na produkcję lotniczą i inny sprzęt komunikacyjny. Kolejne inwestycje doprowadziły do budowy nowoczesnych samolotów odrzutowych Lim (MiG), samolotów wielozadaniowych An-2 na licencji radzieckiej, „Dromader” samolotów rolniczych, specjalistycznych samolotów do gaszenia pożarów, samolotów szkolno-treningowych TS

<sup>32</sup> *Flugzeugwerk Mielec*, [w:] t. 1, s. 205-206; *Kalendarium Miasta*, [w:] t. 3, s. 357-363; *Poznańscy przesiedleńcy*, [w:] t. 2, s. 285-286.

„Iskra”, silników spalinowych wysokoprężnych na licencji angielskiej Ley-land Motors Limited, samochodów-chłodni „Star”, samolotów pasażerskich An-28, samolotów szkolno-bojowych „Iryda”, przyrządów do treningowego sportowego „Atlas”, pojazdów elektrycznych „Melex”<sup>33</sup>.

Po wojnie w celu uzupełniania kadr tworzono różne rodzaje szkół zawodowych; scalono je później w Zespół Szkół Technicznych (1945 r.)<sup>34</sup>. W 1972 r. powołano Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Sprzętu Komunikacyjnego<sup>35</sup>. Duża mielecka fabryka zatrudniająca pracowników z powiatu mieleckiego posiadała własny tabor transportowy dowożący do pracy, a w 1975 r. uruchomiono także regularne kursy Państwowej Komunikacji Samochodowej w rejonie mieleckim<sup>36</sup>.

Wraz z ekspansją kluczowego przedsiębiorstwa państwowego niezbędny był rozwój innych branż. Jedną z nich było budownictwo, ze względu na zapotrzebowanie na mieszkania dla migrantów ze wsi do miasta. Mieleckie Przedsiębiorstwo Budowlane (1963 r.)<sup>37</sup> w kooperacji z innymi firmami było zaangażowane w tworzenie nowych osiedli<sup>38</sup>, przy których aranżowano parki jako miejsca relaksu<sup>39</sup>. Do aktywności zachęcano za pośrednictwem Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego (1950 r.)<sup>40</sup>.

Rynek zbytu kształtował rozwój rzemiosła. W 1951 r. utworzono Cech Rzemiosł Różnych<sup>41</sup>, w 1951 r. Rzemieślniczą Spółdzielnię Wielobranżową<sup>42</sup>. Z czasem zakładano także

<sup>33</sup> *Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego PZL-Mielec*, [w:] t. 3, s. 193-196.

<sup>34</sup> *Zespół Szkół Technicznych*, [w:] t. 3, s. 218-221.

<sup>35</sup> *Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Sprzętu Komunikacyjnego*, [w:] t. 2, s. 205.

<sup>36</sup> *Państwowa Komunikacja Samochodowa*, [w:] t. 2, s. 216-218.

<sup>37</sup> *Mieleckie Przedsiębiorstwo Budowlane*, [w:] t. 2, s. 110-111.

<sup>38</sup> *Osiedla*, [w:] t. 2, s. 196-198.

<sup>39</sup> *Parki*, [w:] t. 2, s. 232.

<sup>40</sup> *Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze*, [w:] t. 2, s. 269.

<sup>41</sup> *Cech Rzemiosł Różnych*, [w:] t. 1, s. 80.

<sup>42</sup> *Rzemieślnicza Spółdzielnia Wielobranżowa*, [w:] t. 2, s. 351-352.

firmy prywatne, np. Autopart Fabryka Akumulatorów (1982 r.)<sup>43</sup>. Powiększały się potrzeby usług bankowych. Bank Depozytowo-Kredytowy w Lublinie uruchomił Oddział w Mielcu (1989 r.)<sup>44</sup>. Nieodłącznym czynnikiem rozwoju gospodarczego są wykwalifikowane kadry. Stąd dynamiczny rozwój szkolnictwa w Mielcu: Liceum Ogólnokształcące 2 im. Mikołaja Kopernika (1953 r.)<sup>45</sup>, Zespół Szkół Medycznych Liceum Medyczne (1962 r.)<sup>46</sup>, Państwowa Szkoła Muzyczna (1970 r.)<sup>47</sup>, Zespół Szkół Budowlanych (1972 r.)<sup>48</sup>, Zespół Szkół Specjalnych im. Janusza Korczaka (1982 r.)<sup>49</sup>. Bazę dydaktyki stanowiły mieleckie biblioteki: Biblioteka Pedagogiczna (1947 r.), Publiczna Biblioteka Miejska i Powiatowa (1948 r.)<sup>50</sup>, Biblioteka Zakładowa im. J. Meissnera RCK WSK „PZL-Mielec” 1953 r.<sup>51</sup>

Powyższe osiągnięcia powiatowego miasta pociągały za sobą działania na niwie artystyczno-kulturalnej. Już jesienią 1944 r. zorganizowano zespół teatralny (później: Amatorski Teatr Maska, Zespół Teatralny ZDK, Teatr Dramatyczny)<sup>52</sup>. Od lat sześćdziesiątych XX w. laury zdobywał Zespół Pieśni i Tańca „Rzeszowiacy” wraz z Kapelą<sup>53</sup>. Talenty wokalne mieleczanie rozwijali w chórach: Nauczycielski „Akord” (1969 r.), Mieszany I LO im. Stanisława Konarskiego (1978 r.)<sup>54</sup>, w Towarzystwie Śpiewaczym „Melodia” im. Stanisława

<sup>43</sup> *Autopart Fabryka Akumulatorów firma prywatna*, [w:] t. 1, s. 30.

<sup>44</sup> *Bank Depozytowo-Kredytowy w Lublinie – Oddział Mielec*, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>45</sup> *Liceum Ogólnokształcące 2 (nr 27) im. Mikołaja Kopernika*, [w:] t. 2, s. 27-30.

<sup>46</sup> *Zespół Szkół Medycznych Liceum Medyczne*, [w:] t. 3, s. 215-217.

<sup>47</sup> *Państwowa Szkoła Muzyczna*, [w:] t. 2, s. 218-220.

<sup>48</sup> *Zespół Szkół Budowlanych*, [w:] t. 3, s. 212-213.

<sup>49</sup> *Zespół Szkół Specjalnych im. Janusza Korczaka*, [w:] t. 3, s. 217-218.

<sup>50</sup> *Biblioteka Pedagogiczna, Publiczna Miejska, Powiatowa*, [w:] t. 1, s. 46-47.

<sup>51</sup> *Biblioteka Zakładowa im. J. Meissnera RCK WSK „PZL-Mielec”*, [w:] t. 2, s. 47.

<sup>52</sup> *Teatr „Maska”*, [w:] t. 3, s. 95-96.

<sup>53</sup> *Kapela Zespołu Pieśni i Tańca „Rzeszowiacy”*, [w:] t. 2, s. 346.

<sup>54</sup> *Chór Nauczycielski „Akord”, Chór Mieszany I LO im. Stanisława Konarskiego*

Lachmana (1984 r.)<sup>55</sup>, w zespole wokalnoinstrumentalnym „Gratis” (1978 r.)<sup>56</sup>. Szlify aktorskie zapewniały: Teatr Poezji „Kaliopie” (1972 r.)<sup>57</sup> i Teatr Dziecięcy Spółdzielczego Domu Kultury (1978 r.)<sup>58</sup>. W 1974 r. utworzono ramy instytucjonalne służące rozwojowi działalności kulturalnej – powstało Robotnicze Centrum Kultury<sup>59</sup>. Powstawały organizacje społeczne, amatorskie: Klub Twórców i Sympatyków Kultury Sęk (1982 r.)<sup>60</sup>, Towarzystwo Miłośników Ziemi Mieleckiej im. prof. Władysława Szafera (1964 r.), z zespołami zainteresowań: Kapela TMZM, Klub Środowisk Twórczych, Mielecka Grupa Literacka „Słowo”, Klub Miłośników Lotnictwa, Sekcja Turystyczna<sup>61</sup>.

Drugim po samolotach symbolem rozpoznawczym Mielca jest piłka nożna. „WSK PZL-Mielec” w latach prosperity finansowało kluby sportowe. Tytułem przykładu – kilka instytucji i organizacji sportowych. Najwięcej zasług na tym polu miał Fabryczny Klub Sportowy „PZL – STAL”, w którym wyszkolono najlepszych piłkarzy odnoszących sukcesy na arenie międzynarodowej<sup>62</sup>. Ponadto: Aeroklub Mielecki (1946 r.)<sup>63</sup>, stadion i zespół boisk (1953 r.), Towarzystwo Krzewienia

---

go, [w:] t. 1, s. 88-89.

<sup>55</sup> *Towarzystwo Śpiewacze „Melodia”*, [w:] t. 3, s. 113-114.

<sup>56</sup> „*Gratis*” Konarskiego, [w:] t. 1, s. 253.

<sup>57</sup> *Teatr Poezji „Kaliopie”*, [w:] t. 3, s. 96.

<sup>58</sup> *Teatr Dziecięcy Spółdzielczego Domu Kultury*, [w:] t. 3, s. 43.

<sup>59</sup> *Robotnicze Centrum Kultury*, [w:] t. 2, s. 331.

<sup>60</sup> *Klub Twórców i Sympatyków Kultury Sęk*, [w:] t. 2, s. 374.

<sup>61</sup> *Towarzystwo Miłośników Ziemi Mieleckiej im. prof. Władysława Szafera*, [w:] t. 3, s. 110-111; J. Witek, *Encyklopedia miasta Mielca*, t. 5, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2022, s. 410-411; *Kapela TMZM*, [w:] t. 1, s. 346.

<sup>62</sup> *Fabryczny Klub Sportowy „PZL – STAL”*, [w:] t. 1, s. 171-196.

<sup>63</sup> *Aeroklub Mielecki*, [w:] t. 1, s. 14-16.

Kultury Fizycznej (1957 r.)<sup>64</sup>, hala sportowa (1963 r.)<sup>65</sup>, baseny (1969 r.)<sup>66</sup>, Automobil Klub Mielecki (1973 r.)<sup>67</sup>.

W pierwszych pięciu latach po II wojnie światowej liczba ludności Mielca wzrosła, według danych spisu powszechnego, do 9 205 mieszkańców, tj. zaledwie o 484 osoby. Dopiero po dekadzie ekspansywnego rozwoju przemysłu spis powszechny w 1960 r. wykazał stan 22 132 mieszkańców, co oznaczało dwuipółkrotny wzrost. Po dekadzie (dane spisu powszechnego) Mielec liczył 27 000 mieszkańców, tj. o 20% więcej. Za kolejne trzy lata, w 1973 r., po poszerzeniu granic miasta do 21 tys. km kw., liczba ludności wzrosła do 34 100 mieszkańców. Wskaźnik dynamiki wzrostu w ciągu trzech lat był taki sam jak w ciągu poprzedniej dekady. Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych XX w. Mielec przekroczył ludnościowe kryterium małego miasta. Przez pięć lat (1973-1978) liczba ludności zwiększyła się do 39 800 mieszkańców (wzrost o 17%). Poszerzenie granic miasta do 47 tys. km kw. w roku 1985 oznaczało wzrost liczby ludności do 54 450, czyli o prawie 15 000 (ponad jedną trzecią) w ciągu siedmiu lat.

## VII. CIEŃ – XX w., 1989 r.

Transformacja systemowa zmieniająca socjalistyczny ustrój polityczny na gospodarkę rynkową wywołała kryzys ekonomiczny. WSK „PZL-Mielec” poddano restrukturyzacji. W 1993 r. wydzielono dawne zakłady i przekształcono je w samodzielne podmioty gospodarcze, spółki z ograniczoną odpowiedzialnością. Były to: Wytwórnia Aparatury Wtryskowej Sp. z o. o., Wytwórnia Pojazdów Melex „PZL-MIELEC” Sp. z o. o., Wytwórnia Silników „PZL-MIELEC” Sp. z o. o.,

<sup>64</sup> *Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej*, [w:] t. 3, s. 109.

<sup>65</sup> *Hala sportowa*, [w:] t. 1, s. 271.

<sup>66</sup> *Baseny*, [w:] t. 1, s. 38.

<sup>67</sup> *Automobil Klub Mielecki*, [w:] t. 1, s. 29.

Zakład Utrzymania Ruchu „PZL-MIELEC” Sp. z o. o. Obiekty kulturalne, socjalne, sportowe sprzedano innym firmom lub przekazano w użytkowanie samorządom w celu zredukowania do minimum wydatków na ich utrzymanie<sup>68</sup>.

Konieczność restrukturyzacji gospodarki poprzez prywatyzację państwowych zakładów przemysłowych doprowadziła do grupowych zwolnień, co skutkowało strukturalnym bezrobociem. Uderzyło to w Mielec jako miasto, którego rozwój oparty był na monokulturze przemysłowej. Wytwórnia Sprzętu Komunikacyjnego „PZL-Mielec”, zatrudniająca w latach rozkwitu ponad 20 tys. pracowników, głównie z Mielca i okolicznych miejscowości, rozpoczęła masowe zwolnienia, w wyniku czego stopa bezrobocia przekroczyła 20%. Na podstawie autorskich socjologicznych badań ilościowych sporządzono analizy wielkości, dynamiki i struktury bezrobocia oraz oszacowano jego koszty ekonomiczne i społeczne. Badania jakościowe ukazywały losy bezrobotnych pozbawionych możliwości pracy zarobkowej. Pierwszymi reakcjami były protesty uliczne, z czasem pojawiały się środki zaradcze w ramach polityki społecznej. Sposobami adaptacji i zdobywania środków do życia były: praca w szarej strefie i nasilanie się zagranicznej emigracji zarobkowej, mającej historyczne korzenie w tym rejonie<sup>69</sup>.

---

<sup>68</sup> Wytwórnia Silników PZL-MIELEC” Sp. z o.o., [w:] t. 3, s. 192, 195; Wytwórnia Aparatury Wtryskowej Sp. z o.o., [w:] t. 3, s. 191; Wytwórnia Pojazdów Melex „PZL-MIELEC” Sp. z o.o., [w:] t. 3, s. 191-192; Zakład Utrzymania Ruchu „PZL-MIELEC” Sp. z o.o., [w:] t. 3, s. 203.

<sup>69</sup> K. Leśniak-Moczuk, *Bezrobocie strukturalne w rejonie Mielca w latach 1990-1994*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 1997; Taż, *Dwie dekady lokalnego bezrobocia (na przykładzie powiatu mieleckiego na Podkarpaciu)*, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2010; Taż, *Ekonomiczne koszty bezrobocia w rejonie Mielca w latach 1990-1994*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 1997; Taż, *Społeczne skutki bezrobocia w rejonie Mielca w latach 1990-1994*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Rzeszowskiej, Rzeszów 1997.

Spis powszechny w 1988 r. wykazał 58 687 mieszkańców Mielca. Zatem po trzech latach przybyło 8% ludności.

## VI. BLASK – XX-XXI w., lata 1991-2005

Samorządowe władze Mielca, czyniąc starania w kierunku restrukturyzacji podmiotów gospodarczych, otrzymały grant rządu japońskiego w wysokości 1 400 000 USD, z czego utworzono Fundusz Restrukturyzacji Regionu Mieleckiego. Poza tym powołano, jako jedną z pierwszych w Polsce, Agencję Rozwoju Regionalnego „MARR” S.A. w Mielcu (1991 r.)<sup>70</sup>, następnie: Inkubator Przedsiębiorczości „IN-MARR” (1992 r.)<sup>71</sup>, Centrum Wspierania Biznesu 1993 r.<sup>72</sup> WSK „PZL-Mielec” przekształcono w Jednoosobową Spółkę Skarbu Państwa w 1994 r. Zbędny majątek WSK (grunty, obiekty) przekazano Agencji Rozwoju Przemysłu w Warszawie Oddział w Mielcu (1995 r.)<sup>73</sup> na cele pierwszej w Polsce Specjalnej Strefy Ekonomicznej EURO-PARK Mielec, utworzonej w 1995 r. Zainwestowano w niej do 1999 r. 1 mld zł. W roku 2000 zezwolenia na prowadzenie działalności miały 74 podmioty, zbudowano 20 nowoczesnych fabryk, utworzono 5,5 tys. miejsc pracy<sup>74</sup>. Realizując kontrakt z The Boeing Company, amerykańską firmą lotniczą, utworzono w 1994 r. Wytwórnę Zespołów Kooperacyjnych „PZL-MIELEC” Sp. z o. o. r., która w 1996 r. otrzymała zezwolenie na wejście do SSE EURO-PARK MIELEC<sup>75</sup>. Powstałe w 1995 r. Zakłady Narzędziowe w Mielcu Sp. z o. o. od roku 2000 prowadziły działalność w SSE

<sup>70</sup> *Agencja Rozwoju Regionalnego „MARR” S.A. w Mielcu*, [w:] t. 1, s. 19.

<sup>71</sup> *Inkubator Przedsiębiorczości*, [w:] t. 1, s. 307.

<sup>72</sup> *Centrum Wspierania Biznesu*, [w:] t. 1, s. 83.

<sup>73</sup> *Agencja Rozwoju Przemysłu*, [w:] t. 1, s. 18-19.

<sup>74</sup> *EURO-PARK Mielec*, [w:] t. 1, s. 168-170.

<sup>75</sup> *Wytwórnia Zespołów Kooperacyjnych „PZL-MIELEC” Sp. z o.o.*, [w:] t. 3, s. 196.

EURO-PARK MIELEC<sup>76</sup>. Polskie Zakłady Lotnicze Sp. z o.o. utworzone w wyniku restrukturyzacji holdingu WSK „PZL-Mielec” w 1998 r. utrzymały ciągłość produkcji lotniczej, produkując M18 „Dromader”, M20 „Mewa”, M26 „Iskierka”, M28 Skytruck, An-28, An-2<sup>77</sup>. W 1999 r. ogłoszono upadłość WSK „PZL-Mielec” S.A. i postawiono ją w stan likwidacji.

W czasie prosperity powołano wiele instytucji w otoczeniu biznesu: Centrum Usług Socjalno-Bytowych i Turystycznych (1995 r.)<sup>78</sup>, Centrum Kształcenia Praktycznego i Doskonalenia Nauczycieli (1997 r.)<sup>79</sup>, Centrum Transferu Technologii (1997 r.)<sup>80</sup>, Centrum Wystawienniczo-Promocyjne (1998-1999 r.)<sup>81</sup>, Centrum Kształcenia Ustawicznego (2000 r.)<sup>82</sup>, Bank Przemysłowo-Handlowy PBK S.A. (1997 r.)<sup>83</sup>, Bank Polska Kasa Opieki S.A. Grupa PEKAO S.A. – I Oddział w Mielcu (1999 r.)<sup>84</sup>.

Równolegle poszerzano bazę szkolnictwa na poziomie średnim – Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 1 im. St. Sierż. Pilota Stanisława Działowskiego (1999 r.)<sup>85</sup> i na poziomie wyższym – Mielecka Szkoła Biznesu (1995 r.)<sup>86</sup> oraz Wyższa Szkoła Gospodarki i Zarządzania (1999 r.)<sup>87</sup>.

<sup>76</sup> Zakłady Narzędziowe w Mielcu Sp. z o.o., [w:] t. 3, s. 204.

<sup>77</sup> Polskie Zakłady Lotnicze Sp. z o.o., [w:] t. 2, s. 270-271.

<sup>78</sup> Centrum Usług Socjalno-Bytowych i Turystycznych, [w:] t. 1, s. 83.

<sup>79</sup> Centrum Kształcenia Praktycznego i Doskonalenia Nauczycieli, [w:] t. 1, s. 82.

<sup>80</sup> Centrum Transferu Technologii, [w:] t. 1, s. 83.

<sup>81</sup> Centrum Wystawienniczo-Promocyjne, [w:] t. 1, s. 83-84.

<sup>82</sup> Centrum Kształcenia Ustawicznego, [w:] t. 1, s. 82.

<sup>83</sup> Bank Przemysłowo-Handlowy PBK S.A. Przedsiębiorczości, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>84</sup> Bank Polska Kasa Opieki S.A. Grupa PEKAO S.A. – I Oddział w Mielcu Przedsiębiorczości, [w:] t. 1, s. 34.

<sup>85</sup> Zespół Szkół Ogólnokształcących nr 1 im. St. Sierż. Pilota Stanisława Działowskiego, [w:] t. 3, s. 217.

<sup>86</sup> Mielecka Szkoła Biznesu, [w:] t. 2, s. 103.

<sup>87</sup> Wyższa Szkoła Gospodarki i Zarządzania, [w:] t. 3, s. 197.

W sferze kultury powstawały nowe podmioty: Teatr Młodzieżowy Spółdzielczego Domu Kultury „Gong” (1990 r.)<sup>88</sup>, Teatr Tańca „AleToNic” (2004 r.)<sup>89</sup>. Po restrukturyzacji WSK „PZL-Mielec” usamodzielniały się kluby sportowe: Mielecki Klub Sportowy Tenisa Stołowego (1990 r.)<sup>90</sup>, Lekkoatletyczny Klub Sportowy (1997 r.)<sup>91</sup>, Klub Piłki Siatkowej (1997 r.)<sup>92</sup>, Mielecki Klub Piłkarski STAL (1997 r.)<sup>93</sup>, Stowarzyszenie Piłki Ręcznej Stal Mielec (1997 r.)<sup>94</sup>.

W 1993 r. liczba mieszkańców przekroczyła 64 tys. i utrzymywała się do 2001 r. Mielec osiągnął maksymalną liczbę mieszkańców w 1999 r.: 64 455 osób. Spis powszechny 2002 r. wykazał spadek liczby mieszkańców do 61 464, tj. o 5% w stosunku do maksymalnej liczby sprzed trzech lat.

## VII. BLASK – XXI w., 2006 r.

Agencja Rozwoju Przemysłu w Warszawie, Polskie Zakłady Lotnicze w Mielcu i firma Sikorsky Aircraft Company podpisały Memorandum of Understanding. Sprzedaż fabryki PZL firmie amerykańskiej Sikorsky oznaczała dostęp do technologii z najwyższej światowej półki<sup>95</sup>. Produkcja śmigłowca Black Hawk zaowocowała zamówieniami krajowymi dla Policji i Wojska oraz eksportem do kilkunastu krajów z różnych kontynentów. W 2015 r. oddano do użytku Inkubator Przedsiębiorczości dla firm innowacyjnych.

W sferze kultury założono kilka nowych zespołów artystycznych, m.in. Teatr Rozmaitości przy Domu Kultury SCK

<sup>88</sup> *Teatr Młodzieżowy Spółdzielczego Domu Kultury „Gong”*, [w:] t. 3, s. 96.

<sup>89</sup> *Teatr Tańca „AleToNic”*, [w:] J. Witek, *Encyklopedia miasta Mielca*, t. 4, Agencja Wydawniczo-Reklamowa „Korso”, Mielec 2014, s. 177.

<sup>90</sup> *Mielecki Klub Sportowy Tenisa Stołowego*, [w:] t. 2, s. 107.

<sup>91</sup> *Lekkoatletyczny Klub Sportowy*, [w:] t. 2, s. 16; t. 5, s. 336-337.

<sup>92</sup> *Klub Piłki Siatkowej*, [w:] t. 1, s. 273-274.

<sup>93</sup> *Mielecki Klub Piłkarski „STAL”*, [w:] t. 2, s. 106-107.

<sup>94</sup> *Stowarzyszenie Piłki Ręcznej Stal Mielec*, [w:] t. 3, s. 14-15; t. 5, s. 394-396.

<sup>95</sup> *Kalendarium Miasta*, [w:] t. 3, s. 427.

(2013 r.), a także oddano do użytku nowoczesną siedzibę Miejskiej Biblioteki Publicznej SCK (2019 r.). Powstały nowe kluby sportowe, m.in. futbolu amerykańskiego, futsalu i sportów walki. Znacząco powiększono bazę sportową, budując halę sportowo-widowiskową i zespoły boisk MOSiR oraz sale gimnastyczne, boiska i zespoły urzędów sportowych przy szkołach podstawowych i ponadpodstawowych<sup>96</sup>.

Dwa ostatnie spisy powszechne wskazują na nieznaczny spadek liczby ludności Mielca: w 2011 r. – 61 479 mieszkańców (stan stabilny w stosunku do spisu z 2002 r.), w 2021 r. – 60 700 mieszkańców (spadek o blisko 2% w porównaniu do spisu sprzed dekady).

\*

Dystanse czasowe pomiędzy wyróżnionymi i charakteryzowanymi skokami rozwojowymi, nazywanymi w artykule blaskami, są zróżnicowane. Odstęp czasowy między pierwszym a drugim trwał trzy wieki. Trzeci skok rozwojowy nastąpił po 50 latach, czwarty po 30 latach, a piąty już po 14 latach. Na szósty blask trzeba było czekać pół wieku, ostatni zdarzył się po 11 latach.

Z kolei upadki powodujące regres, nazwane cieniami, były nieco równomierniej rozłożone na osi czasu. Dystanse pomiędzy czterema pierwszymi upadkami oscylowały wokół jednego wieku. Piąty cień padł na Mielec po 20 latach, a szósty już po 5 latach. Upadek siódmy nastąpił dokładnie po 50 latach.

Podłoże i okoliczności towarzyszące wzlotom i upadkom w rozwoju miasta bywały różne: miały charakter przyrodniczy, polityczny, gospodarczy, społeczno-kulturowy.

Pierwszy skok rozwojowy, w pierwszym wieku po założeniu miasta, był rezultatem troski rodziny Mieleckich

---

<sup>96</sup> *Kalendarium Miasta*, [w:] t. 5, s. 431-445.

o rodowe miasto. Również polityczny charakter miała przyczyna pierwszego zastoju w jego rozwoju, którą był najazd wojsk szwedzkich. Drugi cień osłabił miasto w dwójnasób – poprzez rozbiory Polski i w wyniku żywiołu powodzi. Okolicznością sprzyjającą drugiemu blaskowi była decyzja ustanowienia powiatu mieleckiego. Trzeci cień spadł pod postacią żywiołu ognia. Trzeci blask zasadzał się na podłożu kulturowym. Pożoga pierwszej wojny światowej ogarniającej miasto była przyczyną czwartego upadku. Kolejny etap w rozwoju miasta był również cieniem, tym razem o podłożu przyrodniczym – w postaci powodzi. Efektem czwartego skoku rozwojowego o charakterze gospodarczym było powstanie przemysłu. Hossę tę przerwał wybuch II wojny światowej; to na sześć lat cieniem (nr 6) przysłoniło miasto. Decyzje rządowe położyły kres upadkowi i na długie lata zaowocowały wzlotem (blask nr 5) w dziedzinie rozwoju przemysłu. Transformacja systemowa zmieniająca ustrój polityczny stała się podłożem upadku monokulturowego przemysłu w Mielcu, a to oznaczało siódmy cień w jego historii. Ostatnie dwa wyróżnione etapy (nr 6 i 7) rozświetlające falę rozwojową miały charakter gospodarczy. Zatem spośród siedmiu etapów nazwanych blaskami dwa pierwsze miały podłoże polityczne, trzeci – społeczno-kulturowe, pozostałe wiązały się ze sferą gospodarczą. Natomiast z siedmiu cieni aż trzy miały uwarunkowania przyrodnicze (powódzie i pożar), również trzy powiązane były z wojnami, a jeden tylko był zdeterminowany czynnikami polityczno-gospodarczymi.